

1930-BELEDİYE SEÇİMLERİ SÜRECİNDE KAMUOYU'NDA "KADIN" A YÖNELİK SÖYLEMLER

Ahmet YILMAZ*

Özet

Kadın ve kadın hakları, Türk Devrimi'nin en önemli konularından biri olmuştur. Türk kadını, ilk olarak Medeni Kanun ile toplumda erkekle hukuki olarak eşit konuma gelmiştir. Belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması ile de bu konu kamuoyunda değişik açılardan tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle kadınların fiziksel ve duygusal özelliklerine vurgu yaparak onların bu türlü siyasal-toplumsal etkinliklere katılıp katılmayacakları söz konusu edilmiştir. Bu makale, 1930 yılında kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması üzerine kamuoyunda yer alan tartışmaları konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadın Hakları, Belediye Seçimleri, Kamuoyunda Kadın.

DISCOURSES INTENDED FOR WOMAN IN THE PUBLIC OPINION IN THE PROCESS OF 1930 MUNICIPALITY ELECTIONS

Abstract

Woman and Woman rights are one of the most important issues of Turkish Revolution. Turkish woman at first with Civil Code, has legally come to equal position with man. This theme, by the recognition of the rights to participate in municipal elections has been discussed various aspects in public opinion. In particular, by emphasizing on women's physical and emotional characteristics, whether they contribute that kind of political- social activities has been discussed. This article raises discourses in the public opinion about the recognition of participation of women to the municipality elections.

Keywords: Woman, Woman Rights, Municipality Elections, Woman in the Public Opinion.

* Okutman, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
(ahmet.deu@hotmail.com).

Giriş

Türkiye, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, toplumsal alanı kapsayan her türlü konuda yoğun devrimlerle karşılaşırken, bu süreçte kamuoyunda canlı tartışmalara da tanık olmaktadır. Bu köklü dönüşümlerin en önemlilerinden biri de; toplumda ve aile içinde kadının yeni rolüne ilişkin oldu. Böylece kadın ve kadınlık üzerine canlı bir tartışma ortamı ortaya çıktı. 1924 Anayasası'nın ilanı ve sonrasında toplumsal olarak kadın ile erkeği birbirine eşit kılan 1926 Türk Medeni Kanunu'nun kabulü bu tartışmalara önemli bir ivme kazandırmıştı. Bu tartışmaların, yeni atılımlar yapılırken, önemli bir etki alanı yarattığı da gözden kaçmamaktadır. Yine de bu dönemde kadınların siyasi hakları kısıtlıydı. Osmanlı'da kadının konumunun aksine Türk Devrimin önderi Mustafa Kemal Paşa'nın düşünce dünyasında kadın, toplumun diğer yarısını ifade etmekteydi ve yine topluma her yönüyle etkin bir biçimde katılmalıydı. Bu çerçevede kadın için öngörülen yeni toplumsal, siyasi ve kültürel kimlikte, başta seçme ve seçilme hakkının tanınması olmak üzere, bir dizi yenilikler yapılması zorunluluğu bulunuyordu. Bu çabalara 1930'da Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınması, önemli bir ivme kazandırmış; bu aşamada kadın ve kadınlık üzerine yapılan tartışmalar da yeni bir evreye girmişti.

Türk Devrimi'nin öncü kadrosunun bu kazanımları "*Devlet Feminizmi*" olarak nitelenebilecek bir duruşla devlet eliyle gerçekleştirmesine rağmen dönemin Türk Kadını da hak ve kazanımlarının farkında olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Öyle ki, 1930 yılında kadınlara tanınan belediye seçimlerine katılma hakkı kamuoyunda, kadınların toplumdaki ve siyasetteki yerini sorgulayan bir dizi tartışmaya neden olmuş ve birçok olumsuz görüşe karşın dönemin aydın kadınları, öncü kadronun teşviki ya da dayatması olmaksızın elde ettikleri hakları büyük bir kararlılıkla savunmuşlar ve dile getirmişlerdir. Kadınların bu kazanımlarına olumsuzlukla yaklaşan geleneksel söylemler karşısında, dönemin kadınları oldukça tutarlı ve etkili bir duruş sergilediler ve bu çerçevedeki düşüncelerini çeşitli gazetelerde kaleme aldılar.

1. Kadının Toplumdaki Yerine Yönelik Söylemler

Kamuoyunun düşüncelerini yansıtan ve nabzını tutan en etkili araçların başında gelen basın, Türk Devrimi sürecinde de özellikle gerçekleştirilecek yeniliklerin halka duyurulmasında etkili bir biçimde kullanılmıştır. Devrimlerle ilgili köşe yazıları ve haberler, kamuoyu oluşturulmasında ve halkın bu yeniliklerden haberdar edilerek devrimlerin yaygınlaştırılmasında etkili olmuştur. Bu çerçevede, 1930 yılında kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması sürecinde basında şöyle bir haber yer almaktaydı: "*Kadınlar, İntihap eder ve edebilirler. Yeni*

belediye layihası önümüzdeki Perşembe günü B.M.Meclisinde müzakere edilecektir. Malum olduğu veçhile bu layiha Türk kadınlara da intihap etmek ve intihap olunmak hakkını vermektedir”¹.

Layiha ile ilgili görüşmeleri henüz sürdüğü sıralarda ise şu haber dikkati çekmektedir: “Kadınlara İntihap Etmek Hakkı Verildi”². Haberde, bu konu ile ilgili olarak Adliye vekili Mahmut Esat Bey’in “memlekete ait her felaket ve her acıya birlikte katlanan büyük kalpli Türk kadınının aramızda bulunması en büyük hakkıdır. ...zaten cumhuriyette demokrasi bunu görüyor. Türk kadınının evinde olduğu gibi belediye işlerinde de rey sahibi olacak ve idare hakkını elde edecektir” biçimindeki sözlerine yer verilmektedir.

Şükrü Kaya Bey’in ise Türk Kadınının yakında mebus olarak seçileceğine de şüphe bulunmadığını ifade eden sözleri de yer almaktaydı³. Şükrü Kaya Bey verdiği demeçte, kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması ile ilgili verilen layihanın *Büyük Gazi*’den aldıkları ilhamla ve onun çizdiği direktiflerle verildiğini vurgulamaktaydı: “Bu layihanın açık vasıflarından biri de Türk kadınının erkeği ile müsavi olan şerefli hakkını belediye işlerine de tamamilen tayin etmesidir. Türk tarihinin her sahasında ve her safhasında erkeği ile yan yana her fedakârlığı yapan millet ve vatan işlerinde büyük feragatle her mahrumiyete ve her cefaya ve her acıya katlanan milletinin ve vatanının felaket ve saadetlerine aynı hisle iştirak eden büyük kalpli ve yüksek faziletli Türk kadını müşterek eseri olan bu cumhuriyette elbette ve elbette kendi evinin işlerinde olduğu gibi belediye işlerinde de temiz ve ciddi mevkiini alacaktır”⁴.

Kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması sürecinde kamuoyunda yer alan haberler yalnızca bu yeniliğin duyurulması çerçevesinde olmamış; bir taraftan halk, devlet yetkilileri tarafında basın aracılığıyla bilgilendirilirken, diğer taraftan da çeşitli gazeteler, kamuoyunun kadına bakışını yansıtan haberlere, anketlere, değerlendirmelere ve tartışmalara yer vermişlerdir.

Bu süreçte, kadının toplumdaki yerinin ne olduğunu sorgulayan tartışmalar arasında en ilgi çeken, *Vakit* gazetesinin “Kadın nedir?” adıyla başlattığı ve kadına yönelik çeşitli bakış açılarını ele alan anketi oldu.

“Kadın Nedir? Bugüne kadar birçok âlimler, içtimaiyatçılar, hayatçılar, beşeriyetçiler, hukukçular ve muhtelif dinler Kadın’ı tarif etmek istediler. Erkeğe nazaran kadın nedir?”⁵ başlığı ile açılan ankete Millet Meclisi Komisyonu eski müşavirlerinden, *Vakit* gazetesinin ve “*Dedikodulu Saat*” adlı yayının yazarlarından Fuat Bey’in verdiği yanıt, kadının, “*Erkek Egemen*” anlayış tarafından ikincilleştirilmesini göstermesi açısından anlamlıdır: “Kadın, erkeğin tereddidi etmişidir. Vaktiyle, on bin, yüz bin, üç yüz bin sene evvel, beşer erkek olarak dünyaya gelmiştir. Sonra git gide bunların tereddidi eden kısmı kadın olmuş. Bence kadın, erkeğin tereddidi etmişidir”⁶.

1 Hizmet, 17 Mart 1930

2 Anadolu, 21 Mart 1930.

3 Anadolu, 23 Mart 1930.

4 Anadolu, 23 Mart 1930.

5 Vakit, 17 Mart 1930.

6 Vakit, 22 Mart 1930.

Fuat Bey'in, kadını erkeğin tereddi⁷ etmiş hali olarak tanımlayan düşüncesiyle uyuşan bir düşünce de "*Darülfünun Ruhiyat Müderrisi*" olan Tokadizâde Şekip Bey tarafından ifade edilmekteydi: "*Bence kadın daha olmamış erkektir*"⁸.

Aynı ankete Valâ Nurettin'in aynı ankete "*Kadın erkeğin yozlaşmış halidir*" yanıtını vermektedir ve Fuat Bey ile Şekip Bey'in kadını ikincilleştiren söylemlerine katılmaktaydı. Ancak kadının bu yozlaşmasını; ev işlerinde ve aile içinde, örneğin mutfakta ve orta hizmetlerinde çalışmak durumunda bırakılmasına bağlıyordu. Kadının dışarıda çalıştırılmaması nedeniyle eve para getirmediğini söylüyor, hatta okuyan kadınların bile hayatla savaşmayı göze alamayarak geçimin şartlarını eşine yüklediklerini dile getiriyordu. Kadının toplumsal yaşamda yer almadığını ve zaten yer alamayacağını da, ona "*Tufeyli*"⁹ sıfatını yakıştıyordu. Çoğunun "*Aman bir koca bulsak ta sahili selâmette yan gelsek!*" diye bekleştiklerine vurgu yapmaktaydı: "*Samimi fikrim budur: Bugünkü cemiyetimizde şehirli kadınımsız (kasaba ve köylü kadını istisna ediyorum) müthiş bir tufeylidir; lâakal manen tufeylidir*"¹⁰.

Kadını "*Erkeğin olmamış hali*" biçiminde tanımlayan anlayış, beraberinde "*Kadının ancak erkekleşerek tamam olabileceği*" algısını da getirmektedir. Örneğin M. Zekeriya Bey, bu düşünceyi şöyle ifade etmektedir: "*Bence kadın dışıdır ve iptidai¹¹ bir mahlûktur. Bütün terakkiyata rağmen kadın henüz bu iptidailikten kurtulamamıştır. Kadın erkekleşmedikçe bu iptidailikten kurtulamayacaktır. Bence mütekâmil kadın, erkekleşmiş kadındır*"¹². Bu hali ile kadın, kendi bendesel varlığı ile "*Mütekâmil¹³ olmayan*" yani "*Olgunlaşmamış*" olarak tanımlanmaktadır.

28 Mart tarihli Vakit gazetesinde Safiye Mithat'ın, Valâ Nurettin Bey, Fuat Bey ve Şekip Bey'in düşüncelerini hicveden yazısı yer almaktaydı. Safiye Mithat, binlerce sene önce yeryüzünde önce hayvanların yaşamakta olduğunu belirtiyor ve sonrasında bunlardan İnsan'ın evrimleştiği düşüncesindeydi: "*Binlerce sene hayatı olan dünya üzerinde önce hayvanlar yaşıyordu. Sonradan bunlar tekâmül edip insanın erkeği haline geldi, erkekte tekâmül edip kadın haline geldi. Şu halde erkek bir taslak ve bir insan müsveddesi demektir*"¹⁴. Böylece Safiye Mithat; Kadın, eğer erkekten türeyip son biçimine ulaştıysa; erkek, kadının müsveddesidir, taslağıdır demek istiyordu.

Hizmet gazetesinde Cici Anne rumuzuyla yazan Sabiha Sertel "*Kadın mı Zavallı, Erkek mi?*" başlıklı yazısında erkeklerin bütün hayatın ağırlığını sırtladıklarından bahsetmekteydi. Yaz kış çalışarak evde soba başında oturan kadınların emirlerini ve isteklerini yerine getirmeye çalışıyorlardı. Gece gündüz bu amaç uğruna çalışmalarına karşın, "*Cins-i Latif*" denilen kadınlara yine de

7 Tereddi (a.i. redy ve redyân'dan); sozsuzlaşma, yozlaşma: Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi, Ankara, 2001, s.1048/tercib.

8 *Vakit*, 26 Mart 1930.

9 Tufeyli (a.s.); 1. dalkavuk, çanakyalayıcı (bkz: kâselis). 2. Ekti, sığıntı: Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.1112/tûfân-zede.

10 *Vakit*, 27 Mart 1930.

11 "İbtidâî" kelimesi "İlkel" anlamı ile kullanılmış olup, genel olarak kullanımı açısından: İbtidai (a.s.); 1. ilk ile ilgili, ilke mensup, ilk derecede. 2. ham, işlenmemiş: Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.405/icâ'.

12 *Vakit*, 30 Mart 1930.

13 Mütekâmil: Olgun, Bkz. Ferit Devellioğlu, *a.g.e.*, s.771/mütekattı'.

14 *Vakit*, 28 Mart 1930.

yananamamaktaydılar: “Erkeğin en küçük arzusu bile reddolunmakta ve hatta hayat inkâr edilmektedir”¹⁵.

İbrahim Necmi Bey ise kadının her erkek gibi bir “İnsan” olduğunu düşünmekteydi¹⁶. Ahmet Haşim Bey de “Kadının yeni bir tarife değer hiçbir tarafı yok. İyisi fenası, akıllısı budalası, temiz pisi bulunan erkeğin dişisi”¹⁷ biçiminde bir düşünce sergilemekteydi ve yine kadını erkeğe göre tanımlayan, “Erkek Merkezli” bir görüş sergilemekteydi.

Hizmet gazetesi yazarı Kemal Kamil Bey ise “Ah Bir Kadın Olsam!”¹⁸ başlıklı bir yazıyla, kadınları anlamak için kadın olmak gerektiğini ve kendisinin de ancak bu amaçla kadın olmayı isteyeceğini söylemekteydi. Yoksa kadınlığı yine erkeklikten daha kudretsiz ve nazarlı olduğu düşüncesindeydi: “Erkeklik gurur ve hissiyatı ile bakılırsa kadın olmak isteyişimin erkeklik âleminde pek garip bir hisle karşılanaçağıma eminim. Bir erkeğin kendinde mertlik, kudret görürken bu saftan ayrılarak ürkek, nazarlı ve nispeten kısa kudretli olarak kadın olmağı istemesinde ruhi ve marazi bir arzum mevcut bulunduğuna kani olacaksınız. Aziz ve mütefekkir karilerime arz edeyim ki kadın olmağı istemekleğim, kadınlığı erkeklige tercih ettiğimden değildir”. Dolayısı ile ona göre “Kadınlık”, bir erkek tarafından kendisiyle “Empati bile kurulamayacak” bir konumda bulunmakta ve erkeklikten daha aşağı bir konumdaydı: “Ben de her erkek gibi kadın olmakta gururu azaldığını hisseden bir erkeğim. Benim kadın olmağı maksadım, kadınlık hissiyat ve ruhiyatını yaşamak ve bilmek ve yakından tetkik edebilmek içindir. Bir erkeğin kadın ruhiyatını tetkik edebilmesi için ancak bu çareyi bulabiliyorum”¹⁹. Kadınlık gururunun, Erkeklik karşısında daha az bir öneme sahip olduğu algısı bulunmaktaydı.

Celal Bey²⁰ ise “Kadın benim için kâinattır. Kadın bende, denizlerin, fezaların ve namütenahiliklerin²¹ yaptığı tesirin aynını yapar”²² diyerek kadınlığı övmekteydi. Celal Bey’in yorumu çerçevesinde, kadının erkeğin “Gelişmemiş hali” olduğu yönündeki geleneksel düşünce ile kadını “Şehvetin Kaynağı” olarak da gören algılayışa da değinmek gerekmektedir ki, örneğin Celal Bey’in “Kadın” yorumu ne kadar kadını olumsuzlayan anlayışın dışındaysa da kadını bir “Şehvet Unsuru” olarak gördüğünü düşündürmektedir.

Kadının “Fitneci” ve “Şehvet Kaynağı” biçiminde algılanışından rahatsız olduğunu dile getiren kişi ise Çubukçuzade Sıtkı Bey’di. En iyimser tavırla bile kadının “Tatlı bir yalan” biçiminde tanımlanmasını dahi eleştirerek kadının tüm geçmiş boyunca “ya fitne ve günah ortağı yahut zevk ve şehvet kaynağı” olarak

15 Hizmet, 4 Mart 1930.

16 Vakit, 30 Mart 1930.

17 Vakit, 1 Nisan 1930.

18 Hizmet, 28 Kânunusani 1930.

19 Aynı yer.

20 “Celal Bey” adıyla gazete yer alan kişi, gazetenin yayımlandığı tarihlerde Aydın/Balatçık köyünde makinistlik yapan, fakat önceleri öğretmenlik, yazarlık, memurluk, vapurlarda ateşçilik ve hamallık yaptığı belirtilen, toplumun yargılarını komik bularak eleştirmeyi adet edinmiş kalender bir kişilik olarak tanımlanan bir kimsedir.

21 Namütenahilik, -ği: (isim) Sonsuz olma durumu. Bkz. Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, 10. baskı, 2005, Ankara, s.1456/namüsaid.

22 Vakit, 1 Nisan 1930.

benimsenmesinin kadını alçalttığını üzülererek söylemekteydi. O, “Eski devrin harem ve kafeslerinden kurtulan kadının, yeni nesillerin gönüllerinde hapsolunduğunu zannedenler bilmelidirler ki, son neslin kadın telakkisi insanlığa aşk ve fazilet ifaza eden bir rumuzdur”²³ diyordu.

Sabiha Sertel’in Hizmet gazetesindeki “Cici Anne” rumuzlu köşesinde “Güzel kadın” ile “Enteresan kadın” arasındaki karşılaştırmayı konu edinen bir yazısı yayınlandı²⁴. Cici Anne; güzel olduğu halde kişiliği basit olan sevgilisinden şikâyet eden ve çirkin olduğu halde sevgilisinin iç güzelliğine âşık olan fakat sonunda çirkinliğinden dolayı sıkılacağından korkan iki gencin mektuplarını ele almaktaydı. Cici Anne de, kadının değerini güzelliği ve çekiciliği ile kıyaslıyordu. Güzelliği, asla kıymetini kaybetmeyecek bir değer olarak görüyor ve güzel bir kadının, asla çirkin bir kadının arkasındaki sandalyeye oturmayacağını düşünüyordu. Yine de “Enteresan” olarak nitelendirdiği diğer kadına da olumlu bir bakış sergilemekteydi: “Fakat güzelliğe âşık olan erkeğin, güzel kadına niçin çabuk doyduğunun sebebi gayet basittir. Güzel kadın güzelliğine mağrurdur... Şahsiyetini yükseltmeye çalışmaz, basit kalır... Erkeğin, bilhassa entelektüel erkeğin ruhu ivicaçtan, mürekkepten hoşlanır... Gözleri güzelliğe alışınca kadının rolü biter. Pek çok kereler erkeğin çirkin değilse bile, güzel olmayan kadına âşık olduğu görülür... Enteresan bir kadın güzel kadından daha çok erkeği işgal eder... Bu kadının ruhi değişiklikleri, erkeğin monotondan kaçan zevkini daha çok tatmin eder.

Erkek güzel kadınlarla taş bir bebek gibi oynar, fakat oyundan sıkılıncaya kadar...

Erkek enteresan bir kadını meraklı bir roman gibi okumaya çalışır, sahifelerindeki ihtiraslar, heyecanlar tükeninceye kadar..."

2. Kadının “Edilgenliği”ne Yönelik Tartışmalar

Kadın’ın toplum içerisindeki yeri, toplumsal ve ekonomik alanda ne kadar yer alabildiği ile doğrudan ilgilidir. Ancak ilk insanlardan bugüne değin insanların toplumsallaşma süreçlerinde kadının toplumun görünmeyen kesimi haline gelmesi/ getirilmesi, özel mülkiyet ve veraset anlayışlarının ortaya çıkmasının yanında, kadınların fizyolojik özellikleri ile ilintilidir.

1930 yılında, kadınların belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması sürecinde, kadınların bu haklarının devlet tarafından tanınmasının tartışılmasından ziyade, asıl tartışılan şey; kadın doğasının, seçme-seçilme hakkına sahip çıkabilecek ya da bu hakkı sürdürebilecek özelliğe sahip olup olmamasıdır.

Bu süreçte ortaya atılan görüşlere bakılırsa: Kadının, toplum içerisindeki görünmezliği; bir taraftan “Yaratıcı’nın onları öyle (pasif-edilgen) yaratmış olması”na bağlanmaktayken, diğer taraftan da “Doğa’nın, kadının fizyolojik özelliklerinden dolayı toplumsal açıdan edilgen olmak zorunda bırakması”na dayandırılmaktaydı. 1930ların bilinçlenen kadını, artık fizyolojik/doğal koşullara rağmen kadının bu geleneksel hapsedilmişliğinin sona erebileceğini, toplumda yer edinebileceğini savunmaktaydı.

23 *Vakit*, 5 Nisan 1930.

24 *Hizmet*, 29 Mart 1930.

2.A. 1930 Yılında Kadının “Edilgenliği”ne Yönelik Söylemler

Ruh ve Sinir Hastalıkları Hekimi Dr. Mazhar Osman'ın “*Sihi Sahifeler*” adıyla yayınladığı dergide Seçme-Seçilme iradeleri konusunda yazdığı makalenin başlattığı tartışma, kadının edilgenliğine yaklaşım açısından oldukça yankı uyandırdı²⁵. Doktor Mazhar Osman, yazısında, kadınların daha çok duyguları ile hareket ettiğini; istekleri ve kızgınlıkları karşısında zayıf olduklarını belirtiyordu. Bu çerçevede ona göre; kadınların düşünme yetenekleri de oldukça güçsüzdü²⁶:

“Kadın tahakküm için, ezmek için yaratılmamıştır, mahkûmiyetten, himayetten ve esaretten zevk alır. Esaretten kurtulmaya çalışırken diğer bir ağın içine düşer.

Kadın her gün aldanır, kaplanın gözyaşına, kurdun yalvarışına inanır. Aşkı için her şeyi feda eder, kocası müslümansa kadın da müslümandır, sevdiği zalimse o da zalimdir”.

Mazhar Osman'ın kadına yönelik düşüncesi “*Öyle yaratılmış oldukları*” geleneksel ifadesinde kendisini bulmaktaydı. Öyle ki; sadece müzik ve estetik içeren sanat dalları ile uğraşmaları bile bir yana; kadınların, bilim ile dahi uğraşmalarındaki amaçlarının; üreme amacını sağlamak, yani bu becerileri sergileyerek eş bulmayı gerçekleştirmek olduğu kanaatindeydi. Elbette ki kadınların baskın olan merhamet duyguları da bunun bir parçasıydı ve “*Öyle yaratılmış olmalarından*” kaynaklandığını düşünüyordu.

Mazhar Osman'ın düşüncelerine ilk tepki İstanbul Kadınlar Birliği'nden 1 Mayıs tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlandı: Kadınlar da, Anneliğin oldukça “*Etken*” bir görev olduğunu vurguluyorlardı: “*Kadınların analık hakkı inkâr edilebilir mi?*”²⁷. Mazhar Osman'a yanıt vermek amacı ile gerçekleştirdikleri toplantıda ise aldıkları karar “*Yanıtlamaya değer olmadığı*” yönündeydi. Yine de Kadınlar Birliği yöneticilerinden Samia Refik Hanım, gazetecilere; Mazhar Osman'ın ifadelerinin “*Katiyeti fenniyesinden şüphe edilir*”²⁸ nitelikte olduğunu vurguladı. Ve kadının, medeniyette ve toplumsal yaşamda en az erkek kadar etkili bir biçimde yer alabildiğini de söylüyordu: “*Kadınlar deruhte ettikleri işlerde muvaffak mı olmuyorlar? Sonra bütün dünya müdekkik ve mütefenninleri bağırıyor: ‘Bir annenin çocuk doğurup büyütmesi ne demektir? Çocuk ilk ve hakiki terbiyeyi ana kucağından alır, demiyorlar mı? Bu istisgar*²⁹ edilebilir bir iş midir?’”.

Kadınlar Birliği'nin bir başka üyesi de, Mazhar Osman'ın makalesinden şu alıntıyı yapıyordu: “*Kadınlar erkeklerin işlerine karışsaydılar beşeriyet daha mı düzelecekti?*”. Sözü edilen üye, “*Kadınlara göre elbet düzelecekti.*” diyerek kadınların “*analık*” görevlerine vurgu yapıyordu. Bu özellik onlara öncelikle “*Sulhperverlik*” düşüncesi kazandırmaktaydı. Bu yüzden kolay kolay savaştırmazlar ve çocuklarını da çok daha iyi terbiye ederlerdi. Kadınların göreve geldiği bir memlekette yollar

25 Cumhuriyet, 30 Nisan 1930.

26 Cumhuriyet, 30 Nisan 1930.

27 Cumhuriyet, 1 Mayıs 1930.

28 “*Bilimsel kesinliğin şüpheli olması*”; Mazhar Osman, Anadolu gazetesinde yayınlanacak olan 4 Mayıs 1930 tarihli yazısında, Samie Refik Hanım'ın bu ifadesine karşı olarak, dile getirdiği düşüncelerinin “*Fennin ve İlmnin söylediği şeyler*” olduğu iddia edecekti.

29 İstisgar: (a.i sagır'den): Küçük görme, Küçük sayma, Küçümseme: Bkz. Ferit Devellioğlu, a.g.e., s.463/istitâl.

ve hamamlar çok temiz olacaktı. Fakat erkeklerin böyle düşünmediklerini ve birçok hükümetin de bu yüzden kadınlara siyasi haklarını vermediklerini dile getiriyordu: “Mussolini bile kadınlar hayvanlardır diyerek kendilerini böyle bir hakka layık görmüyor”.

Diğer bir üye ise, Mazhar Osman’ın, kadınlara belediye seçimlerine katılma haklarının verilmesini kastederek dile getirdiği şu ifadeler üzerinde durmaktaydı: “...lakin biz verdik; hem de iyi ettik. Köpek kadar bile kafası büyümemiş ahmaklar, beyinleri çorak bir topraktan farksız nice ümmiler erkeğiz diye rey sahibi olurlarsa, hanımların, vatanın siyasetinde bir aşçı yamağı kadar neden alakası olmasın?”. Üyenin yanıtı ise şöyleydi: “Bunu yazana aşk olsun!”.

4 Mayıs’ta, Mazhar Osman’ın kadınların gösterdikleri tepkilere karşı verdiği yanıtı Anadolu gazetesinde yer aldı: kadınlara yönelik dile getirdiği eleştirilerinin yine kadınların “lehine” olduğunu söylemekteydi. Aynı zamanda Kadınlar Birliği’ni, kadınların “Öncüsü” olarak kabul etmediğini ve bütün kadınlar adına söz söyleyemeyeceklerini de belirtmekteydi. Kadınların, erkekler için “Hain, Zalim, İnsafsız” dediklerine vurgu yaparak, kendisinin sadece kadının fizyolojik özelliğinden ve bundan kaynaklı ruhsal durumlarından söz ettiğine dikkati çekiyordu. “Kadının tahakküm için, ezme için yaratılmayan bir mahlûk olduğunu söyledim”³⁰ diyerek kadın birliğine verilecek en iyi yanıtın; kendisinin suskun kalarak, onların gösterdikleri telaşı, siniri ve heyecanı işaret etmek olacağını söylüyordu.

5 Mayıs’ta ise Anadolu gazetesinin “İzmir Hanımları Ne Düşünüyor?” adlı köşesinde söz alan İzmir’den, Kız Lisesi Türkçe Öğretmeni olan Kevser Ferit Hanım’a göre; “Kadınlara intihap hakkının verilmesinde ne gibi bir fayda ve netice hâsil olacağını düşünmek bile...” kadınlığı küçültmekteydi. Çünkü bu türlü bir sorgu, küçük bile görünse, kadınların bu hakları üzerinde bir endişeye neden olmaktaydı. Kevser Hanım’ın da ortaya koyduğu gibi bu, kadınların en doğal ve olması gereken, tanınması gereken haklarıydı. Çünkü ona göre kadın, toplumun bir uzvu değil, erkekle birlikte toplumun ta kendisiydi: “Gerçi tabiat kadınların vazifelerini kısmen ayırmıştır; fakat erkeklere de ‘siz onlardan fazla hakka malik olun’ demiş değildir ya!

Cemiyet kanunları, tabiatın kadınlara çizdiği faaliyet hududunu daraltmış, onları münhasıran eve terk etmiş... Şüphesiz kadın yuvanın, yuva kadınıdır... Yalnız siyasi haklara malik olmak, yuvadan ayrılmak demek değildir. Bugün bulunduğu cemiyet içinde erkekle müsavi bir mevkii olmak isteyen kadın, anne olduğunu unutmamıştır. Vazife başka, hak başkadır”³¹.

Kevser Ferit Hanım, kadınlara o kadar güveniyordu ki, belediye seçimlerine katılmaktan ve öyle ki belediye de görev almaktan daha başka bir iş verildiği durumlarda bile, kadınların evlerine ait işlerini aksatmadan da o görevleri başarıyla yerine getirebileceklerini söylüyor ve soruyordu: “Kadın, şimdiye kadar aldığı işlerin hangisini becerememiştir?”³². Bu soruyu olumlayan bir şekilde de okullarda, devlet dairelerinde çalışan kadınları örnek olarak ele alıyordu. Bununla da kalmayarak, devlet işlerinde atıl kalan eylemlerin, kadınların bu işlere girmesi ile çok daha etken hale geleceğini iddia ediyordu.

30 Anadolu, 4 Mayıs 1930.

31 Anadolu, 5 Mayıs 1930.

32 Anadolu, 5 Mayıs 1930.

Yine 5 Mayıs'ta, İzmir gazetelerinde "Mazhar Osman Bey" makalesine verilen bir başka yanıtın başlığı şöyleydi: "Dr. Mazhar Osman Bey'in Makalesine Hayret Etmemeli!"³³. Makaleyi kaleme alan Feride Muzaffer Hanım; Mazhar Osman Bey'in makalesi için "bir doktorun bu kadar hezeyan yapacağını aklıma getirmemişim" demektedir fakat makale sahibinin kim olduğunu öğrendiğinde de şaşırmadığını ekliyordu. Mazhar Osman Bey'in, kadınların yaptıkları her işi erkeklere kendilerini beğendirmek ve eş bulabilmek için yaptıkları savına da şu yanıtı veriyordu: "Mazhar Osman Bey'in fikrini bir an için kabul etmiş olalım ve kadınların kendilerini erkeklere beğendirmek için didindiklerini tasdik edelim:

Acaba erkekler için de vaziyet aynı değil midir? Çalışan, uğraşan ve hayatın en müşkül zorluklarına göğüs geren erkeklerin hayattaki gayeleri nedir? İnsanlar hayatta bir şeyi iktisap etmek ve bir şey kazanmak için çalışıyorlar.

Tabii erkek kazanmak için fedakârlıklar yaparak her türlü müşkülâtı iktiham ederken nihayet düşündüğü şey kadındır".

Dolayısı ile Feride Muzaffer Hanım; kadınlar kadar erkeklerin de hayatlarında bir eş bulmak ve yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla çalışıyor olduklarını belirtmekteydi:

"Erkek sevgilisine bir hediye takdim etmek, muhitindeki kadınlar tarafından takdir olunmak zevcesinin muhabbetini kazanmak, yani kadın ile yaşamak için hayatın güçlüklerini iktiham eder ve muvaffak olur. Eğer kadın olmasaydı ve eğer erkeğin kadına karşı ihtirası alelade hayvani bir arzudan ibaret olsaydı insanlar ne bugünkü medeniyeti vücuda getirirler ve ne de şahit olduğumuz hummalı faaliyete lüzum görürlerdi.

*Cinsi ihtiras noktasında erkeklerin kadınlardan daha ziyade mütemayil oldukları iddiasında da ne dereceye kadar ilmi bir kıymet mevcut olduğu cayı süphedir. Hele tarih sahifelerini karıştırırsak binlerce seneden beri ve hatta bugün bile erkeğin taaddüt meselesinde kadında daha çok ileri gittiğini görürüz. Belki de kadının erkek kadar çalışmamasının sebebi erkek kadar muhteris olmamasındandır"*³⁴.

Mazhar Osman Bey'in başlattığı tartışmanın sürdüğü sıralarda, belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması konusundaki önemli bir değerlendirme Benal Nevzat Hanım'dan geldi. 6 Mayıs 1930 tarihli Anadolu gazetesindeki "İzmir Hanımları Ne Düşünüyor?" adlı köşede yer alan yazıda Benal Nevzat Hanım; "Tam bir acze mahkûm olmak istemeyen..." bütün kadınların mutlaka siyasetle ilgilenmek zorunda olduklarını dile getirmekteydi. Ona göre, o dönemde diğer ülkelerde haklarını kazanma yolunda ilerleyen kadınları gören Türk Kadınları da, aynı haklara sahip olmak için çabalayacaklardı: Eşler, kardeşler, çocuklar ve servetler; hatta evlenme ve boşanma, bekârlık ve dulluk gibi konularda düzenleme yapan kanunlar sadece erkeklere yönelik olamazdı. Bu kanunlar erkekleri kapsadığı gibi, diğer muhatabı olarak kadınları da kapsamalıydı: ve hatta kadınlar yasaların oluşumları sürecinde de yer almalıydılar. Kadına haklarını vermeyi ve kadını esaretten kurtarmayı; toplumun düzeyini de yükseltmek olarak tanımlamaktaydı ve sözlerine, kadınların siyasi ve toplumsal haklara eriştiklerinde aile huzurunun ve

33 Anadolu, 5 Mayıs 1930.

34 Anadolu, 5 Mayıs 1930.

bütünlüğünün bozulacağı düşüncesinde olarak itiraz edenlerin varlığına değinerek devam ediyordu:

“Fakat itirazlar yeni değildir. Bu fikir bir zaman İsviçre’de de çok merak aver mübahaselere sebebiyet vermiş, hatta kadınlardan bile muarızlar bulunmuş!..

Hâlbuki bir kadının ev hanımı unvanından başka, daha birçok meşru namları vardır... O da her cihetçe erkeğe muadil, hakiki bir vatandaştır.

Vatanın bu faal uzvu olan kadın şimdiye kadar yaptığı gibi gizli gizli icrayı nüfus etmeye çalışacağına, şimdi alenen nüfuzunu ve reyini istimal etmekten çekinmeyecektir.

1900 senesi haziranında, Lüsern’deki İsviçre kadınları menfaati umumiye cemiyetine, o vakit yeni teşekkül etmek üzere bulunan İsviçre kadınları şurayı milisi müracaat ederek, tevhibi mensi teklif edince, menfaati umumiye cemiyeti diğer bütün cemiyetler siyasiyatla iştigal ettikleri için kendilerinin sırf hayrî hasenat ve umumi menfaatle meşgul olmak fikrinde olduklarını ve siyasiyatla alakadar olmak istemediklerini söyleyerek bu daveti reddetmişler.

Fakat bu dar ve sathi görüş İsviçre’nin en yüksek şahsiyetleri olan Bren Darülfünunu Profesörleri tarafından o zaman cebredilmiş ve ev kadınlığının, vatandaşlıkla kabili telif olduğu büyük bir sarahat ve vukufu anlatılmış.

Siyasiyatla menfaati umumiye yekdiğerine zıt iki saha değildir. Bunlar aynı şeye verilen iki isimdir. Siyasiyat; umumi menfaatlere en iyi olan şeyi bulup tatbik etmek sanatıdır...

Mesaili umumiye ile meşgul olmayan bir vatandaşa, faidesiz zatı nazarı ile bakılır...”³⁵.

Zehra Kemal Hanım ise 9 Mayıs tarihli Anadolu gazetesinde, kadın haklarının kazanımı ile kadınların, erkeklerin mesleklerini ellerinden alacakları yönündeki kaygıyı yükselttiklerini ve erkeklerin işsiz kalmaktan korktuklarını düşünüyordu; erkeklere *“Sizlere ne çocuk dadılığ, ne de mürebbiyelik ettirmek fikrinde değiliz!..”³⁶* diyerek sesleniyordu. Türk kadınının asırlardır *“kafesler ardında küflenmiş, pencereler içinde gizlenmiş, minder köşelerinde uyumuş”* bir halde tutsak hayatı yaşadığından söz ediyordu yazısında. Yine de tarihte yaşamış tüm kahramanların, yine kadınlar tarafından yetiştirildiklerini de eklemekteydi. Türk Devrimi sürecinin itici gücü olarak algılanması gereken Türk Kadını’nı ise *“esaret çemberini çoktan fırlatmış, elindeki kelepçeyi çoktan kırmış, boyunduruğunu çoktan parçalamış bir hayat kadını”* olarak tanımlıyordu: *“Bankalarımızda, resmi devairinizde çalışan doktor, dişçi, eczacı, avukat olaraktan çalışan hanımlarımızın hangisi başladığı işi başaramayarak geriye dönmüştür? Aynı şefkat altında iman silahlarıyla mücehhez olarak hayata atılan erkek çalıştıkça daha yüksek mevakilere geçebilirler. Hâlbuki aynı şeraiti haiz olan bir kadın olduğu yerde saplanıyor... Niçin, neden?”. Aynı zamanda, erkeklere, tarih boyunca kadınlara yüklenen toplumsal rollerin, erkeklere kalmasından korkup korkmadıklarını da sormaktaydı. Çünkü ona göre, bu geleneksel roller, kadınların boyunlarına geçirilmiş esaret zincirlerinden başkası değildi. İşte o, erkeklerin bu zincirlerin farkında olduğunu ve toplumsal yaşama katılan kadının bu zincirlerden kurtulması*

35 Anadolu, 6 Mayıs 1930.

36 Anadolu, 9 Mayıs 1930.

ile onların bu zincirlere mahkûm olmasından korktuklarını düşünüyordu: “Belki de çocuk bakmak, bulaşık yıkamak, ortalık süpürmekten ürküyorsunuz”. Erkeklerin sakin olmalarını salık veriyordu: “Müsterih olunuz! Sizler ve bizler aynı neslin, aynı terbiyeyi almış evlatlarıyız. Siyasi haklarımıza sahip olmak isterken, vazifemiz gene bizlere aittir. Mazi ise; dedelerimize racidir. Onu biz çoktan affettik; elveriş ki bizler siyasi hakkımıza sahip olalım”. Kadınların yine annelik görevlerini yerine getireceklerini ve erkeklere dadılık yaptırmak gibi bir amaçlarının olmadığını söylüyordu Zehra Kemal Hanım; zira erkeklerin bunu becerebileceğini de düşünmüyordu. Ve I. Dünya Savaşı’nı da “Erkek Zihniyeti” ne mal ediyordu; bu savaşın çıkardığı toplumsal sorunlar nedeniyle kadının sorumluluklarının daha da hissedilir olduğunu vurguluyordu: “Ya... Çocuklarımız! diyeceksiniz. Onlara kim bakacak?. Sizlere ne çocuk dadılığı, ne mürebbiyelik ettirmek fikrinde değiliz. Esasen beceremeyeceğiniz işler için sizlerden istidat beklemeyiz. Harbi umuminin bütün dünyada yaptığı erkek tahribatı bizde fazlasıyla vukua gelmiş ve nüfusumuzu azaltmıştır. Bir erkeğe dört kadının isabet ettiği bu devirde ne her kadın anne, ne de her kadın mebus olmaya namzet değildir.

Onun için bütün bu kendi vazifelerini ehline tevdi etmek suretiyle sizleri çoktan bu zahmetten kurtarmış oluyoruz”. Ardından da Türk kadınının, siyasi haklarını kazanması ile kadının “Özgürleşeceği”ni hatırlatıyordu ve ekliyordu: “Hürriyetini istimal etmesini bilen her kadın memleketine ve vatanına nafi olabilir”. Böylece kadınlar doğrudan bir “Kuvvet” idiler ve geçmişte atıl bırakılmış, görmezden gelinmiş bu gücü kullanmak gerekmekteydi: “İstihsal edilemeyen kuvvet ise atıl bir makineye benzer, istifade edilemez. Büyük kudretlere sahip olan işlek kadın dimağlarından istifade etmek zamanı çoktan gelmiştir kanaatindeyim.”

Zehra Kemal Hanım’ın makalesinin en önemli vurgusu ise Batı ve Orta Anadolu’ya yaptığı seyahatlerde rastladığı ve tespit ettiği Kadın-Erkek ilişkileriydi. Gittiği hemen bütün vilayetlerde Belediye ve Genel Meclis üyelerinin şalvarlı Hacı Efendilerden oluştuğunu dile getiriyordu. Üstelik bu üyelerin büyük çoğunluğu da eğitimsiz, bilgisiz kimselerdi. Fakat örneğin, İç Anadolu’dan İstanbul’a eğitim için gelen genç kızlar, bu gibi kimseler yüzünden devlet işlerinde ya da diğer işlerde görev alamadıkları için memleketlerine, bir işte çalışmak üzere geri dönmüyorlardı. Okudukları İstanbul gibi büyük memleketlerde yaşamlarına devam etmek zorunda kalıyorlardı ve bu yüzden İç Anadolu, kadınlar açısından “...sönük, ıssız ve zavallı bir halde kalıyor”du. İşte bu okumuş kadınlara, kendi memleketlerindeki şalvarlı efendilerin sandalyeleri verilmeli ve o makamlar eğitilmiş kadınlara bırakılmalıydı: Eğitilmiş bir kadının, eğitimsiz her erkekten daha başarılı işler yapacağı düşüncesindeydi: “Darülfünunun herhangi bir fakültesini bitiren bir genç hanım ideal ne mefkûre sahibidir. O memleketini, memleketinin ihtiyaçlarını, memleketinin enerjisini tanır. Vazifesinin mahrekini bilir ve kendisinden istifade edilir”. Büyükşehirlerden örnek vermeye başladığında ise gelişmiş olduğu sanılan şehirlerin sokaklarının pislikten geçilmediğini; esnafın hiç de temiz olmadığını söylüyordu: Esnaftan alınan her nevale ile birlikte, esnafın ellerinin kiri ve pası da alınmaktaydı... Hele orta dereceli lokanta ve gazinolara gelindiğinde, garsonların iştah kaçırıcı derecede pis olduğunu belirtiyor; belediyeden lokantaya kadar erkekler tarafından yönetilen hemen birçok yerin, kirden geçilmediğini ifade etmeye çalışıyordu: “Yüzlerce dilenci sizlere rahat adım attırmağa sanki yemin etmişlerdir. Borçlu imişsiniz gibi yakanıza sarılırlar. Yolların

yanru yumru bozuk kaldırımlarına ayda bir ayakkabı dayandıramazsınız. Hele biçare hayvanlara edilen zulümler... Dünyanın hiçbir tarafında bizim memleketimizdeki gibi hayvanlar hakir değildir. Ya... Zavallık metruk, orada burada sürünen çocuklar, ah... O biçareler... Unutmayalım ki onlar yarının büyükleridir.

Acaba hangi bir mücase bu çocukları kurtarabiliyor... Bir kadın herhalde yukarıda pekâlâ saydığım şeylerden olsun memleketlerimizi kurtarabilir”.

O mebus olma hakkının, sadece Türk Kadınları için değil, dünyadaki bütün kadınlar için kaçınılmaz bir hak olduğunu söylüyordu: “Kadınların mebus olmak için harekete gelmeleri dünyanın her müterakki memleketlerinde başlamış bir iştir. İlk mebus kadın İsveç’te, sonra İngiltere’de intihap edilmiştir. Şimdi de Amerika ve Avrupa’nın birçok memleketlerinde tatbik ediliyor”. Gelecekte de kadınların bu haklarını bütünüyle ele alacaklarını ve bunun dünyanın bütün her yerinde gerçekleşeceğini öngörüyordu. Ve böylece dünyada büyük bir barış ortamının sağlanabileceğine inanıyordu. Çünkü çocuk yetiştirmenin zorluğuna karşın kadınların “Annelik” gibi zor bir görevi yerine getirdiklerini; çocuklarını şefkat ve sevgi ile yetiştiren bir kadının da onları bile bile heba edemeyeceğini belirtiyordu. Bu yüzden askerlik mesleği, erkekler yapıyor da olsa, en çok kadınlara ağır gelen bir meslekti. Böylece kadınlar bilimsel alanlarda uzmanlaşarak daha barışçıl ve daha uzlaşmacı bir duruş sergileyeceklerdi. Belki savaş denilen olguya bütünüyle son verilemeyecekti; ancak savaşlar, kesin olarak azalacaktı: “Devletler bu kadar insan beslemeye ve birbirinin kanını emmeye pekte hacet bırakmayacaktır. Ne malum ki, kadınlar da erkeklerle omuz omuza çalıştıkları günden itibaren bu siyasi ve şiddetleri, kadınların şefkat ve nezahetleriyle mezcedilerek hali itidale gelecek, belki de pek uzak olmayan yarının pembe şafaklı ufukta ebedi sulhu sükûn yıldızı doğacaktır”.

Hasane Nalan Hanım’ın “Kadın hakkı ve kadınlık meselesi bir meselei fikrîyedir” başlıklı yazısı da 13 Mayıs tarihli Anadolu gazetesinde yayınlandı: “bu hakikatin sekiz sene evvelki telakkisiyle bugünkü telakkisi arasında çok büyük farklar vardır. O vakit ne olsa bu hakikate şimdiki kadar meşur bir kanaatle bakılamaz, adet, anane gibi zamanla tebdil ve tadile uğrayan tabayii fikrîye tahtı tesirinde bu mesele pek ciddi telakki edilemez, aynı zamanda bir meselei fikrîye halinde de kabul olunamazdı”. Kadın Hakları konusunun, o günün toplumsal yapısının etkisi ile artık geçmişten bütünüyle farklı bir hale büründüğüne vurgu yapmaktaydı. O güne değin, erkek izin verirse ancak, erkeğin yardımcısı olarak yaşamda bulunabilen kadın artık o gün en az erkek kadar toplumsal ve yaşamsal alanlarda kendini gösterebilmekteydi. Aklı ve psikolojisi, kadına toplumda yer edinebilecek gücü vermekteydi: “Zaten şimdiye kadar erkeğin hayatı içtimaiyede kadına karşı müteveffik bulunması, fitri ve hakiki olmaktan ziyade bittabi şekli içtimainin zaruri bir neticesi idi.

Erkekler içtimai imtiyazlarından birçoğunu şüphesiz bundan almışlardı. Kadın hukukunun içtimai kısmını da elbette bu doğurmuştu”.

Bu çerçevede, her dönemin gerekliliklerinin ve gerçekliklerinin, bazen sadece bir kimse tarafından görülebileceğine vurgu yaparak, kadınlara sağladığı haklar bakımından da döneminin “Şahsiyet Galibesi”nin de Mustafa Kemal olduğunu söylüyordu: “zamanımızın şahsiyet galibesi olan Gazi, Gaziden doğan Cumhuriyet, bize her hakkı kendiliğinden vermiştir”. Onun gerçekleştirdiği devrimlerinin her

birinin diğerinden parlak olduğunu söylüyordu: Devrimler, ulusun benliğini biçimlendirmekteydi. İslamiyet'in kabulünden beridir Türklerin de benimsedikleri kadının kapatılmasının ve harem anlayışının, geleneksel kültürün bir buyruğu olduğunun bilincindeydi. Fakat öncesinde kadın hukuku ile erkek hukukunu birbirine denk olarak algılandığı bir sürecin de yaşanmış olduğunu; anne intikamı ile baba intikamının bir tutulduğu, ekonomik faaliyetlere kadınlar ile erkeklerin birlikte katıldıkları ve hatta anne mirasının anne tarafına devredildiği, öyle ki dini merasimlerde kadınların ön planda tutulmuş olduğu bir dönemin yaşandığını hatırlatıyordu: *"menfi bir istihaleyi müteakip (patriyarka)ye geçilen devir pek uzun sürmüş, yakın bir mazinin bütün haklarımızı çiğneyen şerait hayatıyesi en medeni milletlerde hala cari olan bazı derecatı ile bizde de az çok bunun netayici tabiyesi olmuştur"*. Avrupa'da olduğu gibi Türk toplumunda da Avrupa'da olduğu gibi Türk toplumunda da zaman zaman kadın hareketlerinin görülmüş olmasına rağmen, eski hükümet kanunlarının, bu hareketleri yerinde bulmadığı ve onaylamadığı yönündeydi. Bu durumda da doğrudan, toplum içerisindeki kadınların ve kadın yaşantısının ilerlemesi ve gelişmesi engelleniyordu. Doğal olarak kadınlar, toplumsal ve siyasi yaşamdan oldukça uzak durmak zorunda kalıyordu. Fakat artık devrin, sözünü ettiği *"Zamanın Şahsiyet Galibesi"* nin gelip, o günün kanunlarını ve dolayısı ile o devri yaratan kişinin, yani Mustafa Kemal'in, bulunduğu devir olduğunu vurguluyordu. Mustafa Kemal, ona göre, o günkü gelişmeyi gören ve gösteren kişi idi. Böylelikle de kadınlara toplumdaki asıl yerlerini kazandıracak devrimlere kavuşmak aşamasındaydılar. Bu açıdan özellikle Fransa'yı örnek gösteriyordu: *"... Hatta birçok medeni devletlerin; mevki nisvan hakkındaki terakki tohumlarının ilk ekildiği toprak olan Fransa'nın bile tam henüz kadınlarına vermedikleri salahiyeti, cumhuriyetimizin son kanunu bize bahşetti. İçtimai ve siyasi haklarımıza da bugün malikiz"*.

Cumhuriyet rejiminin, toplumsal kurallara ve bilime uygun bir dalı olduğunu vurgulayan Sokrat'ın *"Siyaset hakkın ilmi ve kaidei içtimaiyedir"* sözündeki gerçekliği onayladığını ve uyguladığını vurguluyordu. Bir toplumdaki değişimlerin, o toplumun bilimselliği ve felsefesi ile orantılı olduğuna değiniyordu: *"Biz de: 'bir kavim arasındaki nisvanın mevki, o kavmin tebeddülâtı ilmiye ve felsefiyesiyle ahenkdardır.' kaziyesini, mevkiimizi; milletimizin irfan seviyesini yüksek göstermeye müekkel olması itibarıyla takdir ederek buna ciddi bir ehemmiyet vermek lazmesini içtimai, milli bir vazife şeklinde tefsir etmeliyiz ve pek tabiidir ki ediyoruz, edeceğiz de..."*.

Kadınların haklarının tanınması ile artık yeni bir toplumsal yaşama dair gereksinimler ve benimseyişler ortaya çıkmaktaydı. Bundan böyle *"kadınlık"* ve *"erkeklik"* gibi bir ayırım da söz konusu değildi: Her iki cinsiyetin ortak menfaatleri ve buna bağlı olarak toplumun ortak çıkarları söz konusuydu. Devlet de artık belirli bir ilerleyiş ve gelişim süreci içerisindeydi ve ona göre, bundan sonra artık toplumsal yarar, kısa zamanda kendisini belli edecekti. Böylelikle kadınların, devletin, toplumsal yararları en yüksek biçimde sağlaması gerekliliğinin farkında olmalarını, bu gerekliliğe en geçerli ve faydalı biçimde önem vermelerini temenni ediyordu: *"Verilen haklar, kadının rüşdünü teslim mahiyetinde olduğundan bundan hasıl olacak faide ve netice, doğrudan doğruya cemiyetin yaşayış tarzındaki hususiyetlere ait olacaktır"*.

Yine Anadolu gazetesinde 14 Mayıs 1930 tarihinde A. Hikmet Hanım, doğada; siyasi ve toplumsal çabaların yalnızca tek bir cinsten, yani erkekten, gelecek

diye bir kanunun olmadığına vurgu yapıyordu: *"Tabiatın bu uğraşmalar yalnız bir cinsten gelecektir diye bir kanunu yoktur!"*.

Şu soruyu yöneltiyordu A. Hikmet Hanım: *"Türk erkeğinin siyasi haklar almasından hakkı intihaba malik olmasından ne gibi faydeler ve neticeler hâsıl olmuştur?"*. Bu soruya verilecek yanıtın, kadın hakkında sorulan soruya da yanıt olacağı düşüncesindeydi. Ona göre: Olaylar, düzenini, ona etki eden kuvvetin -ki bu kuvvet kadın ve erkekten geldiğine göre- cinsine ve yeteneğine göre alırdı: *"Kadın ve erkekten evvel beşer vardır. Beşer önündeki hadısata kendine müfit kılmak için uğraşır. Tabiatın, bu uğraşmalar yalnız bir cinsten gelecektir diye bir kanunu yoktur"*. Kadın, her şey bir yana; erkek cinsinin olduğu ve her iki cinsin de *"Toplumsal Cinsiyet"* i bir kenarı bırakarak ele alınmaları gerektiği gibi, onların öncelikle *"beşer/insan"* olduklarını vurguluyordu. Ve yine erkeklerin olduğu gibi kadınların da gelişim için gerekli güce, yeteneklere ve eğilimlere sahip olduğunu söylüyordu. Hatta annelik, mesleklerin ve sanatların en zorlusu ve en yükseği olduğu halde, kadına sadece annelik yolunu açıp, diğer yolları kapatanlara *"eksik görüşlülük"* sıfatının yakıştırılmasını yerinde görüyordu. İfadelerine şöyle bir soru da ekliyordu: *"İyi bir anne olamayan bir kadın diğer istidatları itibarıyla de mi iflas etmiş bir kadındır?"*. Mantığın bu önermeyi reddetmesi durumunda, anne olamayan bir kadının iyi bir kimyager, mühendis ya da mebus olabileceğinin nasıl kabul edilemeyeceğini sorguluyordu. İyi bir baba olmadığı halde erkeklerin en yüksek meslekleri başarı ile idare edebildiklerini örnekliyordu ve kadınlara layık görülen olumsuz konumla ilgili olarak; *"Bu ondan başka bir şey midir?"* diye soruyordu. İnsanlığın, bir kadından öncelikle *"iyi bir anne"* olmasını beklemesi normaldi ve medeniyet için de bu uygundu. Ancak yetenekler dik kafalı, isyankâr bir ruha sahipti ve istenilen yönde hareket etmeyebiliyordu: *"Doktor olmasını şiddetle arzu ettiğimiz çocuğumuzu yüksek bir hukukşinas olması ve hak namına israf olan kıymetler önünde düşünen bir mevcudiyet olması ihtimali az mı basittir?"*.

Sözünü ettiği: olayların, düzenini, ona etki eden kuvvetin cinsinden ve yeteneğine göre aldığı düşüncesinin çoğu kimseye belki de ılımlı geleceğini düşünmekteydi: *"Bu kifayeti hemcinsimizde görüyor musunuz?"*.

Çoğu defa çıkarların gereklerinin, savunulan teze uygun geldiği için ya da herhangi bir nedenle unutulduğunu veya unuttur gibi görüldüğünü, yine de olayların köksüz ve dalsız, muallâkta kalan şeyler olmadıklarının bilindiğinden söz ediyordu. Olayları; *"Sebep"* denilen kaynaktan çıkan ve *"Neticeler"* denilen sonuca süren *"Vakıa"* olarak nitelendiriyordu.

O güne kadar kadın, erkeğin çizdiği programa göre yeteneği çerçevesinde gelişebilmişti: *"Erkeğin çizdiği program dâhilinde diyorum. Zira hangi kadının hemcinslerinin mukadderatına bir şey ilave etmesine yahut çizilen mukadderattan bir harf tay etmesine müsaade edilmiştir."* diyerek, erkeğin kadına biçtiği rol üzerinde, kadının kendisinin bile söz sahibi olmadığını dikkati çekiyordu. Ardından meseleyi en baştan ele almayı tercih ediyordu: En yüksek seviyeli ailelerden, en düşük seviyeli ailelerde Kız ve Erkek çocukların, geleneksel algılayış çerçevesinde atanan Toplumsal Cinsiyet algısıyla yetiştirilme farklarına değiniyordu: *"Kız çocuğu atlayıp sıçramaz, oraya buraya gitmez, annesinin eteğinden ayrılmaz, evinde oturur, dikmiş dikmesini öğrenir, yahut annesiyle beraber hanım hanım - daha çocukluğunu neşesine doyamadan"*

hanım olması matluptur – gezer”. Bu düşüncenin geçmişte kaldığını düşünecek olanların, hala kız çocuklarına verilen terbiye ile kendisinin ifade ettiği yetiştirme tarzını karşılaştırmalarını tavsiye ediyordu. Daha en başta, kendisinin tarif ettiği yetiştirme tarzının göz önüne çıkacağını ifade ediyordu. Bu terbiyenin, aile reisinin uygun görmesiyle, yıllardan kalma alışkanlığın gücü ile verildiğini söylüyordu: “İtiraf etmeliyiz ki, itiyatlar füle müncer olmak için mantığı da, muhakemeyi de devirirler...”.

Örneğin, erkeklerin “İzci” olmaları gayet normal görülürken; kızların “İzci” olmalarına anlam veremeyen mürebbiyeler vardı hala: “İzcilik nedir? Eğer benim telakki ettiğim gibi gençliği, sıhhate, zindeliğe, ahlaka, sanata götüren vasıtalarından biriye niçin her iki cinste bundan istifade etmesin?”.

Şöyle soruyordu: “Farklı terbiye ne demektir?”. Erkek çocuklar, onlara tanınan ayrıcalıklar ve imkânlar nedeni ile çevresini ve doğasını daha çabuk tanıyordu. Aynı zamanda çevresindekilerle de daha çabuk tanışıyor, böylelikle düşünce dünyasında daha çok şey şekillenme olanağı bulunuyordu. Bu, diğer taraftan, köy çocuğu ile büyük şehir çocuğu arasındaki farkı ortaya koyan en açık nedenlerden de biriydi.

Kız ve Erkek çocukların eğitimi konusunda, hangi eğitim önderinin, erkek çocuklarına gerekli gördüğü eğitim düzeyini, kızlar için de gerekli gördüğünü soruyordu ve ekliyordu: “Binaenaleyh kifayet kelimesi üzerinde tebessüm eden bir erkek arkadaşına bir kadın ‘programı siz çizdiniz, çizdiğiniz hudut dâhilinde bu noktaya eriştik, meydanda bir eser varsa sizindir’ dese haksız mıdır?”.

A. Hikmet Hanım amacını şöyle dile getirmektedir: “Bence kadınlara siyasi haklar verilmesi, kadınların hakkı intihaba malik olmasının eskiden beri önüne set vazolmuş bir membain seddini kaldırarak diğerine iltihaka müsaade etmekten başka manası yoktur. Bu hakları vermekte ilk faide bu yolda inkişafa meyyal kudretlerin gidasızlıktan mahvolmaması, körlenmemesi, israf olunmaması. İkinci faide artık hakkı hayatı inkâr edilmeyecek olan istidatların vereceği semere olacaktır ki bunu bize en iyi zaman gösterecektir”.

Saturlarının sonunda belirttiği düşünce; kadının, siyasi haklarının tanınması ile beraber siyasette birden atılım göstermesini bekleyenleriydi: Erkeğin, o güne kadar sürekli olarak siyaset ile ilgili olduğunu ve böylelikle bu konudaki deneyimlerinin, elbette ki kadınlardan fazla olduğunu belirtiyordu. Kadın, en başından beridir siyasetten uzak tutulmaktaydı; şimdi bu hakkı tanındıktan hemen sonra, birden büyük başarılar göstermesini beklemek “Harika beklemek” demek oluyordu.

18 Mayıs’ta Nevzat Eşref Beyin, Mazhar Osman Bey’i destekleyen düşünceleri yer alıyor ve Feride Mazhar Hanımefendinin bu yazıya ne yanıt vereceği merak ediliyordu Anadolu gazetesinde. “Akıl ve sinir hastalıkları doktoru Mazhar Osman Bey, geçenlerde İstanbul’da neşretmekte olduğu (Sıhhi Sahifeler) isimli mecmuasında kadınlara siyasi hak verilmesi münasebetiyle kadınlık hakkında dikkate şayan bir makale neşretmişti” diyerek sözlerine başlıyordu Nevzat Eşref Bey. Mazhar Osman Bey’in “Kadın fikrinden ziyade hisle yaşayan bir mahlûktur. İhtirasat ve infialâtına zebun, iradesi zayıf, ıztırarı ve aksevî hareketlere ve teamüllere meyyal, kısrı dimağının muadil hassası az, hemen fisyolojikman tenasül için yaratılmış (Passif) bir mahlûktur” biçimindeki ifadesine dikkati çekerek Feride Muzaffer Hanım’ın yazdığı makaleye değiniyordu:

O da Mazhar Osman Bey'in makalesinin "Bilimsel bir makale" olduğu kanısındaydı. Feride Muzaffer Hanım'ın makalesi için ise "Okuduk ve güldük" diyordu.

Bir "Emrazı Asabiye Mütahassısı" olarak, bu bilimsel tartışmaya girişmeyecek olduğunu söyledikten sonra Feride Muzaffer Hanım'a, Mazhar Osman'ın bu millete bilimsel ve bilgi bakımından birçok hizmetlerde bulunduğunu, ülkedeki hemen bütün "Emrazı Asabiye Mütahassısı"na doğrudan ya da dolaylı hocalık ettiğini hatırlatıyordu. Ardından ise Feride Muzaffer Hanımın makalesinin biraz daha az ciddi ve biraz daha akıl ve mantıkla yazılarak tartışmaya katılmış olmasını dilediğini ifade etmekteydi. O'na göre, Feride Muzaffer Hanım, açıkça bir hezeyan içerisindeydi ve tavırları, Mazhar Osman Beyin "Kadınlar akıl ve mantıktan ziyade hisleri ile hareket ederler" biçimindeki düşüncesinin gerçekliğini göstermekteydi. Ayrıca, Mazhar Osman Bey'in, "öyle yaratılmış olmaları" nı işaret ederek "Kadınlar akıl ve mantıktan ziyade hisleri ile hareket ederler" biçimindeki düşüncesi, yine Mazhar Osman'ın bir "Emrazı Asabiye Mütahassısı" ve hocası olması dolayısıyla, "Bilimsel" bir duruş olduğuna göre; bu düşünce karşısındaki bir ifadenin Bilim ile ilgisi olmayan Feride Muzaffer Hanım gibi kimseler tarafından ortaya atılmayacağını söyleyerek, sözlerini sonlandırıyor.

Feride Muzaffer Hanım'ın yanıtı, 20 Mayıs tarihinde yayınlandı Anadolu gazetesinde: "-Dedikodu Gittikçe Büyüyor- -Feride Hanımefendi Doktora Açıkça Cevap Veriyor- İzmir Hanımları Nevzat Eşref Bey'in Mektubuna Fena Halde Kızıyorlar-". Gazete önce Mazhar Osman Bey'in, tartışmayı başlatan ifadesini, ardından Feride Muzaffer³⁷ ve Hasene Nalan Hanımların mektuplarını hatırlatıyor; Nevzat Eşref Beyin, Mazhar Osman Bey'i destekleyen yazısının da İzmir Hanımlarının hemen hepsini hiddetlendirdiğini söylüyordu. Ardından da Feride Muzaffer Hanımın, Doktor Nevzat Eşref Bey'e verdiği yanıtı yayınlıyordu gazete: "Bir iğneli fıçıya benzeyen doktorun ilmi olduğunu iddia ettiği izahları doğrusu anlaşılmayacak kadar muğlak. Benim anlayabildiğim yegâne hakikat ise muhterem doktorun hakikate karşı cevap veremeyerek ortaya bir ilim mütalaası atmış olmasıdır". Feride Muzaffer Hanım, Nevzat Eşref Bey'in ifadelerinin bilimsel olmaktan uzak olmasının yanında, tartışmaya herhangi bir tez ile bile katılmadığını söylemekteydi. Ve Mazhar Osman Beyin hocalığına değinerek: "Yarabbi! Bu sözler, bu iddialar ve fenni mütalaalar kadınları tahkir için kullanılmış yabancı birer silah değil midir?" diyordu ve yine Mazhar Osman'ın kadınlar için kullandığı "Mahluk" kelimesini sorguluyordu: "Kadınlardan bahsederken 'Mahluk!.. Mahluk!..' diye haykıran o efendiler her şeyden evvel mahluk kelimesinin Türkçe lisanında hakaret makamında kullanıldığını ve hayvan manasına alındığını acaba henüz öğrenemediler mi?". Kadınlara "Mahlûk" diyen bu "muhterem ulema"nın hayat arkadaşlarının, annelerinin de mi aynı sığfata layık olduk olduklarını soruyordu. Nevzat Bey, Feride Muzaffer Hanım'ın gösterdiği tepkinin, Mazhar Osman Bey'i haklı çıkardığını iddia etmişti ve Feride Muzaffer Hanım da şöyle karşılıyordu: "Evet doktor bey!.. Ben insanların hisleriyle, vakarları, haysiyetleri ve izzeti nefisleri ile yaşadıklarına kaniim. İnsanlar hakarettten ve ilim kisvesi altına bürünen taarruzlardan memnun değil, müteessir olurlar".

37 Feride Muzaffer Hanım'ın adı, Anadolu gazetesinin bu 20 Mayıs 1930 tarihli nüshasında "Feride Mazhar" biçiminde yanlış olarak geçmektedir.

21 Mayıs'ta Anadolu gazetesi aynı konuyu "Kadınların Siyasi Hakları Meselesi" başlığıyla yarattığı köşeye taşıyordu. Bu sefer görüşlerini dile getiren kişi Hasane Nalan Hanım idi ve Mazhar Osman Bey'in gerçekten "İnhiraf Ettiği"³⁸ni düşünüyordu: Nevzat Eşref Beyin bir önceki günkü yazısını okuduktan sonra, önceden yayınlanmış tartışmaları da dikkatle okumak ihtiyacı hissettiğini ve okuduğunu söyleyerek sözlerine başlıyordu. "Sıhhi Sahifeler" dergisinin dördüncü sayısında bulunan Mazhar Osman Bey'in makalesini daha önce okuyup, birkaç noktayı abartılı hatta muhalif bulmuştu. Ancak Mazhar Osman Bey'in Bilimsel kimliği dolayısı ile bilimsel bir araştırma sonucunda belirli bir dayanağı olarak yazıldığı ihtimalini düşünerek bir yanıt vermek gereksinimi duymamıştı. Hatta tetkiklerin; genel kaideler üzerine yapıldığını düşünmek istemişti. Şimdi o, Mazhar Osman Bey'in, kadınlar hakkındaki, kadınların bütün hedefinin ve amacının kendini erkeğe beğendirmek olduğu iddiasına değiniyordu: "Kendine istediği erkeği arkadaş yapmış, idealini bulmuş hanımların, hiçbir mecburiyet olmadan ilimle müteveggil bulduklarını görüyoruz. Buna ne denir?.." diye soruyordu. Ve bu eğilimi, kadın için ulaşılmaz olduğu düşünülen bilgi ve fikirlere ulaşma kabiliyetinin kadınlarda da aslen bulunduğu kanıtı olduğunu düşünüyordu. Kadınların erkekler kadar çalışmamasının nedeni konusunda ise Feride Muzaffer Hanımın düşüncelerine hak veriyordu. Bunu, kadınların erkekler kadar hırslı olmamalarından başka, mevcut toplumsal yaşamın şimdiye kadarki süregelen gelişiminin doğal sonucu olarak görüyordu. Devrimden önceki toplumsal yapının; yaşantıyı ve çalışma sahasını sadece erkeklere ait kıldığına değiniyordu: Devirler boyunca bu alanlarda yalnızca erkeğin etkinlikte bulunması, çalışma yeteneğini, doğal olarak, erkekte fazlalaştırmış haldeydi. Sözlerine son verirken, Mazhar Osman Bey'in bilimsel kişiliğine saygı duymakla birlikte, Feride Muzaffer Hanım'ın da düşüncelerine hürmet gösterdiğini belirtiyordu.

Doktor Nevzat Eşref Bey, Anadolu gazetesinin 22 Mayıs tarihli nüshasında yayınlanacak olan, Feride Muzaffer Hanıma yazdığı ve tartışmasının etik sorumluluğunu Anadolu gazetesine yükleyen yeni bir yazısını gönderdi. Ve gazete "Kadınların Siyasi Hakları Meselesi" adlı köşede şu başlıkla yayımlandı: "Kabihat Gene Biz Zavallı Gazetecilere Yükletiliyor- -Doktor Nevzat Eşref Beyin bu cevabını bitaraflığımızı binaen aynen neşrediyoruz".

Nevzat Eşref Bey, Feride Muzaffer Hanım'a verdiği yanıtı yazarken, Mazhar Osman Bey'i savunmak ya da tartışmaya katılmak amacıyla yazdığına değiniyordu. O sadece bir tespitte bulunmak istemişti ve bu amaçla yazdığı birkaç satıra, gazetelerin teşviki ve tahriki ile Feride Muzaffer Hanım'ın verdiği yanıtı okuduğunu belirtiyordu. Nevzat Eşref Bey, Muzaffer Feride Hanım'ın yazdığı karşı yazısında iğneli fıçıya benzettiği şeyin kendisi mi, yoksa Muzaffer Hanım'ın anlamadığı yazısı mı olduğunu pek algılayamadığını söylüyordu. Sonra, eleştirilen ilk yazısında, Mazhar Osman'ın tespitlerine hezeyanla yapılan karşı çıkışların, hissiyata mağlup olunarak yapılmış çıkışlar olacağından, doğru bir hareket olmadığını söylemek istediğini dile getiriyordu. Rahatsız olunan "Mahlûk" kelimesinin ise yazısının neresinden bulunup çıkarıldığını bir türlü anlamamıştı ve

38 İnhirâf (a.i.c. : inhirâfât): 1. münharif olma, dönme, sapma. 2. doğru yoldan çıkma. 3. değişme, bozulma. 4. kırıklık: Bkz. Ferit Devellioğlu, a.g.e., s.438/inhâc.

Muzaffer Feride Hanım'ın, eşi ve annesine de aynı sıfatı layık görmelerini, dalaletle düşmeleri ile niteliyordu. Oysa Feride Hanımın sözünü ettiği "Mahlûk" ifadesi, Mazhar Osman Bey'in tepki toplayan makalesinde geçmekteydi ve Nevzat Eşref Bey, Mazhar Osman Bey'in makalesini destekleyerek bu ifadeyi de desteklemiş görünüyordu. Muzaffer Feride Hanım, bu açıdan sitem etmekteydi. Bununla birlikte Nevzat Eşref Bey "Mahlûk" kelimesinin, Allah'tan başka bütün yaratılmışlar için kullanılmakta olduğuna dikkati çekiyordu ve bir hakaret olmadığını düşünüyordu. Aynı zamanda, fikirleri biraz olsun bilimsel olarak inceleyen erkeklerin, toplumda belirli bir değerleri olduğunu düşündükleri kadınları hakir görmek gibi bir küçüklüğe düşmeyecekleri kanaatindeydi. Bu tartışmalardan gazeteleri ve gazetecileri sorumlu tutmaktaydı: "Siz yüz kuruşun bir lira ettiğini ve hele hele üst üste koymasını daha çok bilen gazetecilerin teşviklerine kapılmayınız. Onlar sizlerin zayıf noktalarınızdan olduğu kadar biz sinir hekimlerinin de doğruyu söylemekten korkmadığımızdan istifade ederler ve bizi birbirimize çatıştırmaya çalışırken neticede kendi ekmeceklerini bizlerin yağımızda kavururlar". Feride Muzaffer Hanım için ise şunları dile getiriyordu: "...hissiyata mağlubiyet ile vekar, haysiyet ve izzeti nefis gibi her insanın sahip olması elzem olan seciyeleri birbirine karıştırarak kadar çok hassas ve... Çok zayıf olan zatîlileri gibi bir Hanımefendi ile her doğru bildiğini müdafaa hiç tereddüt göstermeyen benim gibi bir kör kadını ellerine geçirirlerse...".

Nevzat Eşref Bey, Bilimin hiçbir zaman ve hiçbir yerde saldırı ve hakaret aracı olmadığını ve bilimsel bir tartışmanın "Hezeyan" olarak adlandırılmayacağını söyleyerek de sözlerine son veriyordu.

Etem Vessaf Bey ise bu tartışmaların diğer bir erkek muhatabı idi. 23 Mayıs'ta yine Anadolu gazetesinin aynı köşesinde kadınları savunur nitelikteki "Erkekler de çok zaman hislerine tabi olarak yanlış kararlar vermişlerdir!.." başlıklı yazısı yayımlandı. Etem Vessaf Bey, Mazhar Osman ve Nevzat Beylerin konu ile ilgili yazılarını takip etmişti: "İstanbul gazetelerinde hocam Mazhar Osman Bey'in kadınların intihabı meselesi üzerine meozuubahs ettikleri ve bilahara İzmir asabiye mütehassıslarından aziz meslektaşım Nevzat Eşref neyin aynı zemin üzerine serdettikleri tenkitleri takip ediyorum.

Bu noktai nazar üzerine mensup olduğum şubem dolayısıyla ben de düşündüklerimi söylemeyi biz vazife telakki ettim".

Özellikle Mazhar Osman Bey'in "Kadınlar hisleriyle hareket ederler ve passifdirler" biçimindeki ifadesini, insanlığın bir zümresi olarak kadınlar için çok gaddarane bir hüküm olarak buluyordu. Öyle ki kadın ve erkek fizyolojik olarak bütün bir sinir merkezine ve bir beyne sahiptiler. Erkek beyni, kadın beyninden iki yüz gram fazla olsa bile, bunun akılda ve uslamlamada zaafiyete neden olmayacağını söylüyordu. Kadın hisleri konusunda ise, erkeklerin de aynı hislere sahip olduğunu ve onların esiri olabildiğini belirtiyordu. Kadınların "Pasif" olduklarının düşüncesinin ise doğal nedenlerden kaynaklandığını düşünüyordu: "Bu tabiatın kadınlara tenasül ve zürriyet için hediye ettiği bir mevhıbedir. Maamafile pek çok erkekler biliyoruz ki bunlarda dalaleti tenasülleri icabatı aynı şekilde pasif vaziyeti almaktan çekinmiyorlar". Buna dayanarak, kadınların pasif olmalarının irade ve hüküm sahibi olmamak gibi bir şeye neden olmadığını ifade ediyordu: "Atavizme göre; yeni doğan bir çocukta (erkek olsun kız olsun) ana ve babadan intikal eden hisler müsavidir. O halde anadan ve babadan yarı yarıya geçen

bu hislere nazaran ve bugünkü vaziyette görünen erkeklerin hemşirelerinden ne gibi farklarla kendilerini ayırmaya hak kazandıklarını da düşünmek lazımdır”.

Zehra Kemal Hanım'ın düşüncelerine benzer bir nitelikte olmak üzere; erkeklerin hükümranlıklarını sorguluyordu ve şimdiye kadar erkeklerin hüküm sürdüğü hangi memlekette hangi gün huzur ve sakinliğin mevcut olduğunu soruyordu: Erkekler de çoğu zaman hislerine kapılarak, kararlarında yanlışlıklar yapabilmekteydiler, hatta erkekler “hâkim” gibi görünseler bile en derin hisleri kadınların arzu ve isteklerine bağlıydı. Yuvayı kuran ve idare edenin kadın ve gıdayı temin edenin erkek olduğu düşünülürken, kadın ve erkeğin, hayatı düzenli biçimde sürdürebilecek ortak görevleri aldıklarının görüldüğünü belirtmekteydi. Mazhar Osman Beyin iddiasının da, kendi düşüncesine göre, hasta olan kadınlar için bir geçerliliğinin olabileceğini şöyle ifade ediyordu: “*Hocam Mazhar Osman Beyin iddiası, kanaatime nazaran: Hasta kadınlar üzerine daha kuvvetli bir müeyyede olmuş olur*”. Öyle ki kadınların koruyucu psikolojileri, doğum halleri, adet günlerinin bir dereceye kadar hastalık devirleri olarak nitelendiğinden bahsediyor, fakat erkeklerin de birçok suistimalleri olduğunu, alkol gibi alışkanlıklar sonucunda da senenin kaç gününü salim olarak geçirdiklerini dile getiriyordu.

“Bir kadın zayıf ve iradesiz ise mutlak surette dalalet içindedir” dedikten sonra güne kadar tarihte birçok iradeli kadının var olduğundan söz ediyordu yazısının devamında; artık toplum içindeki eski, kapanık ve babaların cehaletine mahkûm kadın devresinin kapandığına dikkati çekiyordu. Aydın Akliyye ve Asabiyye Mütahhasısı Doktor Etem Vessaf Bey sözlerini şöyle sonlandırıyor: *“Yeni ve genç Türk kadını ve kız neslinin bizim eski ve yanlış düşüncelerimizi dimağlarımızdan sileceğine hiç şüphem yoktur.*

Biz erkeklere ve meslek sahiplerine (hâkimlere) düşen vazife onların muvaffakiyetlerine yardım ve onları teşvik etmek olacaktır”.

Cumhuriyet gazetesinin 24 Mayıs 1930 tarihli sayısında ise Mazhar Osman Bey, kendisinin haklı çıktığını iddia ediyordu. Yazısının, toplum tarafından bireylere dikte edilmiş Toplumsal Cinsiyete dayalı kadın-erkek ayrımını içselleştirdiğini gösteren başlığı şöyle idi: *“Bu hanımlar evde yıkanacak çamaşır varken ne diye başka meşgale arıyorlar!..”*. Mazhar Osman Bey, *“Sıhhi Sahifeler”* adlı dergide yayınlanan makalesindeki yazısına değinip; *“Bu yazımdan hanımların bir kısmı müteessir olmuş, derneklerinde toplanmışlar, gazetecileri kabul etmişler, bize gayz ve protestolar püskürmüşler...”* diyerek devam ediyordu. Kadınların bu çıkışlarını *“Manasız Asabiyet”* olarak görüyordu. Ona göre kadınların bu tavırları, onun kadınlar hakkındaki görüşlerini doğrular bir şeydi. Dile getirdiği tespitlerinin ise kadın fiziolojisine bağlı tespitler olduğunu iddia ediyordu: *“Muhterem hanım efendiler bu manasız asabiyetlerinde geçen yazılarımızın doğruluğunu ispat etmiş olmuyorlar mı? Yazımızda kadınlığa hakaret etmedik, tabiatın bu güzel cinse verdiği fiziolojiden bahsettik. Bu kusursa hilkatindir, bizim değil...”*. Bu kusurların doğal olarak kadınlarda var olduğunu düşünüyor ve bu kusurların olmadığı bir kadına *“Kadın”* denilemeyeceğini, ancak *“Ucube”* denilebileceğini savunuyordu: *“Analarımızdan kızlarımıza kadar en sevdiğimiz, hürmet ettiğimiz ne kadar kadın varsa böyledir”*.

Birçok doktorun da, kadınların birer meslek edinmedeki eğilimlerinden hoşnut olmadığını söylüyor ve onlara da hak veriyordu: “Kadınlar çocuklarını ve evlerini ihmal ettikçe evde yıkanacak çamaşırını bırakıp kulüplerde erkeklerle yarışa kalktıkça sade doktorların değil, her münevverin tenkidine hedef olacaklardı”. Sözlerinin sonunda ise kadınların sadece evleri ile ilgilenmelerini diliyordu. Haklarının arayışında olan kadınları ise “Hayatın zevklerine zahmetsizce kavuşan bir grup” olarak niteliyor ve onlar için “... -yapacak iş bulamadıkları için galiba- erkeklerle müsaviyiz diye yuvaları haricinde meşgale arıyorlar” diyordu.

Anadolu gazetesinin 30 Mayıs tarihli nüshasında Feride Muzaffer Hanımın Nevzat Eşref Bey’e verdiği yanıt yer alıyordu. Bu yazı, “Kadınlık ve Siyaset” adlı köşede “Muhterem doktorların maksadı kadınlara hakaret ederek şöhret kazanmaktır” başlığı ile yayınlandı. Nevzat Eşref Bey’in ikinci mektubunda da yine önceki mektubunda olduğu gibi açıklama ve bilimsel tespit yerine kupkuru bir inat ile “İstemezük!” iddiasının var olduğunu tespitinde bulunuyordu: “Nevzat Eşref Bey bize (Kadın niçin zayıftır. Neden mütefekkir olamaz, neden hayatta mesuliyet deruhte edemez?) suallerine cevap vermiyor”. Ardından, Nevzat Eşref Beyin, doktorların ve özellikle kendisinin doğruyu söylemekten çekinmedi ifadesine değinerek, “... bu doğru olan hakikatler nedir?” diye soruyordu. Ona göre bir şey iddia etmek çok kolaydı. Fakat asıl önemli olan mesela, bu iddiayı kanıtlamaktı: “Mesela ben şimdi tıbbın henüz nezleye bile ilaç bulamadığını ve nihayet tıbbın uzviyetimiz, hastalıklarımız, biyoloji anasırımız hakkında ve bilhassa ruhi, seciye, irai ve içtimai hususatta pek az şeyler bildiğini iddia edersem bunun aksini isbat etmek zannetmem ki pek kolay bir şey olsun”. Dolayısı ile Mazhar Osman ve Nevzat Eşref Beylerin buldukları “Kadın pasif bir mahlûktur. Binaenaleyh kadını siyasi hayata iştirak ettirmemek lazımdır. Çünkü kadın zayıftır, kadın hissiyatına mağluptur” iddiasının mutlak bir araştırmanın ve geçerli bir yetkinin ürünü olup olmadığını soruyordu.

Kadının ayda üç defa hasta olduğunu iddia etmenin abartı olduğunu düşünüyordu: “Hâlbuki tarihlerde en büyük insanların ve en büyük dahilerin arasında İsterik, Saralı ve illetli kimselere rastgeldiğimiz zaman yine doktorlar ekser dahilerin isterik olduklarını fennen ispat ediyorlar”. Mazhar Osman ve Nevzat Eşref Beyin de “Bilimsellik” anlayışlarına dokunarak: “Ayol bu ne tuhaf fen!. Hem mükemmel insan olmak için mükemmel ve tam bir sıhhat lazımdır diyor ve hem de dâhilik için sarayı elzem telakki ediyor” diyordu. Buna dayanarak da insanların yetenekleri söz konusu olduğunda, o günkü tıbbın söylediği sözlerin ve ispat ettiği davaların gerçek olmaktan uzak olduğunu söylüyordu. Mazhar Osman ve Nevzat Eşref Beylerin, söyledikleri iddialara dair herhangi bir tutarlı bilgi ve bilimsel bir kanıt sunamadıklarını söyledikten sonra, kasıtlarının Bilimsel bir iddiayı kanıtlamak olmadığını ve asıl niyetlerinin kadınlara hakaret ederek şöhret kazanmak olduğunu dile getiriyordu: “... Ve ben de şuna eminim ki kendilerine kadınlık namına itiraz ederken fenalık etmiyorum, arzularını yerine getiriyorum”.

Döneme ait düşünceler sadece Mazhar Osman Bey’in başlattığı bu tartışmalarla gündeme gelmedi. Mesela Hizmet gazetesi yazarı Kemal Kamil Bey, Hizmet gazetesinde “Ah Bir Kadın Olsam!”³⁹ başlıklı bir yazıyı kaleme aldı. Kamil Bey, bu yazıdaki amacının, “Kadınları anlamak” olduğunu dile getirmekteydi:

39 Hizmet, 28 Kânunusani 1930.

“Erkeklik gurur ve hissiyatı ile bakılırsa kadın olmak isteyişimin erkeklik âleminde pek garip bir hisle karşılanacağıma eminim. Bir erkeğin kendinde mertlik, kudret görürken bu saftan ayrılarak ürkek, nazarlı ve nispeten kısa kudretli olarak kadın olmağı istemesinde ruhi ve marazi bir arzum mevcut bulunduğuna kani olacaksınız. Aziz ve mütefekkir karilerime arz edeyim ki kadın olmaklığı istemekliğim, kadınlığı erkeklığe tercih ettiğimden değildir. Ben de her erkek gibi kadın olmakla gururu azaldığını hisseden bir erkeğim. Benim kadın olmaktadır maksadım, kadınlık hissiyat ve ruhiyatını yaşamak ve bilmek ve yakından tetkik edebilmek içindir. Bir erkeğin kadın ruhiyatını tetkik edebilmesi için ancak bu çareyi bulabiliyorum”⁴⁰.

Cumhuriyet gazetesinde “Bana Sorarsanız” başlıklı bir bölüm “Cici Anne” rumuzuyla Sabiha Sertel, Kadın-Erkek ilişkilerine mizahi bir dille yaklaşmayı sürdürmekteydi. Cici Anne 21 Şubat’ta yayınlanan “Kadın Takip Edilmekten Niçin Hoşlanır?” başlıklı yazısında, kadının -istisnalar dışında- yegâne amacının “yuva kurmak” olduğunu düşünerek şunları söylemekteydi: “Kalp işlerinde kadına kimisi av, kimisi avcı der. Bence kadın bu iki rolü birden oynar. Evvela oku atar, sonrada av diye tuzağa kendi düşer. Oku atmaktan maksadı avcıya avın yerini göstermektir. Sonra avcının eline geçinceye kadar tavşan gibi kaçma, avcıya görünmek istemiyormuş gibi başını toprağa sokup ayaklarını meydanda bırakmak zevkidir.

Aşk işlerinde kadın erkekten evvel rüşte varır. Fakat netice itibarıyla kadın daima tetafüi vaziyette kalır. İstenmek, takip edilmek, tesahup edilmek en büyük ihtiyacıdır.

Erkeğin zekâsı, kuvveti, cidalci oluşu, onu mücadeleye takibe sevk eder. Kadının hisleri ve iptidai devirlerinden tevarüs ettiği hayatını başkalarından bekleme itiyadı, onu bu harpte müdafaa siperinde bırakır. Pek azı müstesna, ekseriyetle kadının aşk yoluyla varmak istediği netice yuva ve yavrularını saklayacak bir çatıdır...”.

Daha önce de sözü edilen, Vakit gazetesinin açtığı “Kadın Nedir?”⁴¹ başlıklı ankete, kadının zekası ve düşünme yeteneği ile ilgili ilginç bir yorum da Musikişinas Cemîş Bey’den gelmişti: “Strindberg kadını maymuna benzetiyor. Bu benzetiş beğenmekle beraber derim ki kadın bir kedidir” diyerek başlıyordu ankete verdiği yanıtına. O, kadını “Kedi”ye benzetiyor ve onun için: “Sevme ve Hainlik”, “Hırçın ve Kavgacılık”, “Tuvalet meraklılık”, “Sinsilik”, “Sevimlilik ama Tehlikelilik” sıfatlar kullanıyordu: Ona göre kadın, bir erkeğin hem dostuydu, hem de düşmanı. Bunlar, kadınlar ile kediler arasındaki ortak noktaldı. Fakat birde kadınlar ile kedilerin ortak olmayan, ancak kadının çabası ile benzer olabilecek özellikleri de vardı:

“Kedi ve kadının bu kadar müşterek vasıflarına mukabil gayri müşterek görünen tarafları da yok değil; mesela:

Düşünmek farkı,

Konuşmak farkı,

İki veya dört ayaklı yürümek farkı”.

“Düşünmek” ayrımını açıklamak için “Peyami Safa”nın ruh görüşünü örnekliyor ve şöyle diyordu: “Peyami Safa’nın ruhiyat nazariyesine göre kedi kadından

40 Hizmet, 28 Kânunusani 1930.

41 Vakit, 17 Mart 1930.

daha çok düşünmüş, hatta mütefekkir sıfatıyla 'sağesse'⁴² haline gelmiş, vasılı hikmet olmuş demektir". Kedilerin, herhangi bir kadından daha bilge olduğunu düşünmekteydi. Hatta onun bu düşüncesine karşı çıkabilecek kadar düşünebilen bir kadının bile artık "Kadın" sayılamayacağını, çünkü o noktada artık "Kadın olmak özellikleri"ni aşmış olacağını söylüyordu. Yine de ona göre; herhangi bir kadının böyle bir karşı çıkışı "İçgüdü" olarak da nitelenebilirdi; öyleyse bir kadın en fazla bir "Kedi" olabilirdi; daha fazlası değil. Tarihte hiçbir kadının bir kedi mırıltısı kadar bile ses çıkaramadığı inancındaydı: Bir kadın, kediden daha fazla düşünemezdi. Giyim-kuşama meraklı kadınların da aynı değerde bir kuyruk takarak dört ayak üzerinde durmalarının daha uygun olduğu kanısındaydı: Ancak o zaman bir kedi kadar ilgi çekebilir ve gösterişli olabilirlerdi⁴³.

Seyyah Hakkı Süha Bey'in görüşleri ise şöyledir; "Küçükken avizelerden billur saçaklar koparır, dünyayı renk içinde seyredirdim. Büyüdükten sonra bana ömrü aynı güzellikte kadın seyrettirdi. Kadınsız dünyanın karaçalılıklarıyla insanı yırtan bir iniş yokuştan, bir bataklıktan başka manası yoktur."⁴⁴. Döneminde kadınlığın düşmanı olarak tanınan Selahattin Enis Bey ise, ankete Mesut Cemîş Bey'den çok daha ılımlı bir görüşle katılır. Bu görüşünde Ahmet Haşim'e katılır; "Erkek gibi kadını da her şeyden evvel beşeri adeseden görmek lazımdır. Ben vücudu beşeri teşrih masası üstünde görmüş bir insanım. İki ayak, iki kol ile yusuvarlak bir kafadan mürekkep olan ve insan denilen bu ucubenin ne şayanı merhamet bir mahlûk olduğunu anlamak için onu mermer masa üstünde upuzun yatmış bir halde görmek kâfidir. Burada vücut bir inhilali tam içindedir. Gözler tavana dikilmiş, çene düşmüş, beniz sapsarı, vücut kabarmıştır. Bütün beşereden yavaş yavaş keskin ve ağır bir taaffünün yükseldiğini hissedersiniz. İşte bu, kürenin mihverini değiştiren erkekler, bütün dünyayı kendisine rameden kadının hakikatidir"⁴⁵.

42 Bilge, bilgelik.

43 *Vakit*, 7 Nisan 1930.

44 *Vakit*, 9 Nisan 1930.

45 *Vakit*, 10 Nisan 1930.

Sonuç

Kadın Hakları konusu, Türk Devrimi'nin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde her ne kadar kadınlar ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamda yer bulmaya başlamış olsalar da, bu yer alış çoğunlukla savaş koşullarının ortaya çıkardığı erkek nüfusun azalması olgusu ile ilgiliydi. Türk Devrimi de "*Devlet Feminizmi*" denilebilecek bir surette, kadınların sahip olması gerektiği uygun görülen hakların devlet eliyle kadınlara teslim edilmesi sürecini yaşamak durumunda kaldı. Medeni Kanunun kabulü ya da kadınların belediye seçimlerine ve milletvekili seçimlerine katılma haklarının tanınması da bu çerçevede ele alınabilecek adımlardır. Fakat dönemin kamuoyunda kadın hakları konusu üzerine yaşanan tartışmalara baktığımızda; her ne kadar kadın hakları devrimci kadro tarafından tepeden inmece sayılabilecek bir biçimde tanınmış/verilmiş olsa bile, Türk kadının bu haklara doğrudan sahip çıktığını ve çabucak benimsediğini görmekteyiz. Özellikle 1930 yılında kadınlarının belediye seçimlerine katılma haklarının tanınması ile başlayan tartışmalar, tartışmalara katılan kadınların ve temsil ettikleri Türk kadınlığının, kendilerine tanınan hakları edinmeye hazır olduklarını, özellikle bu hakların bilincinde olduklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Anadolu

Cumhuriyet

Hizmet

Vakit

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın kitabevi, Ankara, 2001.

Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, 10. baskı, 2005, Ankara.